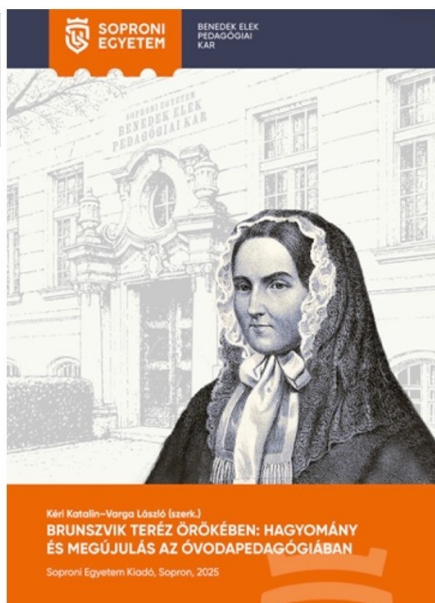

Múlt és jelen találkozása Sopronban: gondolatok a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Karának Brunszvik Teréz tanulmánykötetéről

Heidt Judit*

DOI: 10.21549/NTNY.53.2026.2.9

Kéri Katalin és Varga László (szerk.) (2025): *Brunszvik Teréz örökében: Hagyomány és megújulás az óvodapedagógiában*. Soproni Egyetem Kiadó.
<https://publicatio.uni-sopron.hu/3796/>

A Kéri Katalin és Varga László szerkesztésében megjelent Brunszvik Teréz örökében című kötet a magyar neveléstörténet azon metszetét tematizálja, ahol a kora gyermekkori nevelés intézményesülése, a női filantrópia és az óvodatörténet eszmetörténeti folyamatai érintkeznek egymással. A jubileumi, több szerzőt felvonultató tanulmányválogatás olyan komplex Brunszvik-képet körvonalaz, amelyben az életmű nem kizárólag óvodaalapítói szerepben, hanem egy tágabb társadalmi és kulturális átalakulás aktoraként válik értelmezhetővé. Recenzióban amellest érvelek, hogy a kötet egyrészt érdemben árnyalja Brunszvik Teréz nevelés- és óvodatörténeti pozícióját a hazai kánonban, másrészt rámutat azokra a pontokra is, ahol a koragyermekkori nevelés

történetének feltárása további nemzetközi és kutatásmetodológiai kitekintést igényelne.

A Brunszvik-életmű a magyar neveléstudományi diskurzusban elsősorban az óvodaalapítás kanonizált narratíváján keresztül vált ismertté, miközben a hozzá kapcsolódó eszmetörténeti, társadalomtörténeti perspektívák csak töredékesen jelentek meg a szakirodalomban. A kötet szerzőinek egyik törekvése, hogy Brunszvik Teréz tevékenységét a korai gyermekkori nevelés, a női művelődés és a filantrópia metszéspontjában helyezze el, s ezzel a hazai óvodatörténeti kánon implicit előfeltevéseit, mint a „magányos alapító” képét, kritikai vizsgálat tárgyává tegye. Kéri Katalin és Pukánszky Béla tanulmányai expliciten kapcsolódnak azokhoz a nemzetközi eszmetörténeti és neveléstörténeti irányokhoz, amelyek a gyermekkort történetileg változó, társadalmilag konstruált kategóriaként, az intézményes nevelést pedig a modernitás átalakuló hatalmi, felekezeti és társadalmi viszonyainak tüneteiként értelmezik. A kötet így nem csupán a Brunszvik-recepciót gazdagítja, hanem hozzájárul ahhoz is, hogy a koragyermekkori nevelés magyarországi intézményesülését a neveléstudomány elméleti diskurzusaiban differenciáltabban, a korabeli eszmei és társadalmi konstellációk összefüggésrendszerében lássuk.

A kötet szerkesztése koncepcionális ívet követ, az első egység az életmű történeti és eszmetörténeti konstellációját rekonstruálja, ezt a koragyermekkori nevelés, illetve az óvoda intézményesülésének különböző aspektusait tárgyaló tanulmányok követik. A záró fejezetek, többek között Varga László, valamint Borbás Mónika Lívia, Hartl Éva és Zsubrits Attila írásai, a Brunszvik-recepció, az emlékezetpolitikai elrendeződések és a később-

* Doktorandusz, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, juditheidt@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9252-8828>

bi neveléstörténeti folyamatok felől értelmezik újra a pályaképet. A szövegek forrásbázisa kifejezetten plurális: a levéltári dokumentumok, levelezés- és sajtóanyagtípusok, memoárok és nevelélméleti szövegek a hazai és nemzetközi szakirodalommal együtt olyan intertextuális mezőt hoznak létre, amelyben az eszmetörténeti és a mikrohistóriai megközelítésmód együttesen artikulálódik. Módszertani értelemben a kötet egyik hozadéka, hogy a Brunsvik-életművet nem biografikus adalékokkal igyekszik „kitölteni”, hanem a gyermekkép, a női filantrópia és az intézményes nevelés diskurzív kereteinek elemzésén keresztül rendezi át a korai óvodatörténet interpretatív horizontját, ugyanakkor a módszertani megközelítések heterogenitása miatt a kötet nem minden esetben kínál egységes elemzési keretet, és a komparatív óvodatörténeti perspektíva, illetve a nemzetközi neveléstörténeti párhuzamok szisztematikusabb bevonása több tanulmány esetében további elméleti mélyítés lehetőségét jelzi.

A tanulmánykötet belső súlypontjait mindenekelőtt Kéri Katalin, Pukánszky Béla és Varga László írásai jelölik ki, amelyek Brunsvik Teréz munkásságát nem elszigetelt „óvodaalapítói” aktusként, hanem a koragyermek-kori nevelés eszmetörténeti és társadalomtörténeti folyamataiba ágyazott eseményként értelmezik. Kéri Katalin írása korabeli egodokumentumok – több nyelven írott naplók, úti jegyzetek, memoár és levelek, és a releváns historiográfia – szisztematikus elemzésével rajzolja meg a Brunsvik-életmű tematikus szerkezetét, külön hangsúlyt fektetve az óvodaszervezéssel és a leányneveléssel kapcsolatos tevékenységre.

Pukánszky Béla tanulmánya a 19. századi kisgyermeknevelési irányzatok – Owen infant schooljai, a monitormódszer, Wilderspin óvodapedagógiája és Fröbel Kindergarten-koncepciója – gyermekkép-változatait veti össze, és ezek nemzetközi recepciójának feltárásán keresztül pozicionálja Brunsvik budai kisdédóvóját a korai óvodaügy nemzetközi genealógiájában.

Varga László és Borbás Mónika Lívia tanulmánya az 1970-es Óvodai foglalkozások Módszertanainak Programjának forráselemzésén keresztül vizsgálja az óvodáskori tanulási tevékenység módszertani sajátosságait a klasszikus tanulásméletek fogalmi keretében, rámutatva a játékoság, a motiváltság és az aktív részvétel szerepére a késő szocialista óvodapedagógiai gyakorlatban.

Hartl Éva írása a soproni óvodapedagógus-képzés több mint másfél évtizedes gyakorlatán keresztül mutatja be a természetszeretetre és a környezettudatosságra nevelés lehetőségeit, míg Faragó Beatrix, Varga László, Kissné Zsámboki Réka, Németh Dóra Katalin és Major Zsolt Balázs tanulmánya az életvezetési készségek óvodai integrációját két hazai esettanulmány kvalitatív tartalomelemzésén keresztül értelmezi, az élménypedagógia és a szociális-érzelmi kompetenciák fejlesztésének horizontján.

Az óvodatörténeti fókuszú fejezetek közös jellemzője, hogy a korai intézményes nevelés genealógiáját a felvilágosodás, a női művelődés és a filantrópia diskurzusainak metszéspontjában rekonstruálják, s ezzel elmozdulnak a „magányos alapító” narratívájától egy komplexebb, hálózatos olvasat irányába. E szövegek fontos elméleti hozadéka, hogy a gyermekkort, a család és az intézmény viszonyát, illetve a női szerep performativitását nem adottnak tekintik, hanem történetileg változó, normatív elvárásokkal átszőtt konstrukcióként tárgyalják. E nevelésről szóló szövegek, levelek és intézményalapítási dokumentumok elemzését olyan értelmezési keretben végzik el, amelyben a koragyermek-kori nevelés nem csupán pedagógiai, hanem egyúttal társadalómátalakító projektként jelenik meg. A szerzők ugyanakkor különböző mértékben élnek a nemzetközi összevetés lehetőségével, míg egyes fejezetek reflektálnak a külföldi óvoda- és neveléstörténeti párhuzamokra, más szövegek elsősorban a hazai kontextuson belül maradva rajzolják át Brunsvik pozícióját.

Kritikai szempontból mindez arra mutat rá, hogy a kötet azon fejezetei bírnak a legerősebb elméleti és neveléstörténeti relevanciával, amelyek a Brunsvik-életművet a kora óvodatörténet interpretatív csomópontjaként, nem pedig lezárt biografikus egységként kezelik. Ugyanakkor a komparatív dimenzió következetesebb ér-

vényesítése – különösen a nemzetközi óvodatörténeti szakirodalom bevonása és a transznacionális kapcsolódások szisztematikusabb feltárása – tovább erősíthetné azt az elméleti ambíciót, amely a kötet egészét áthatja. E hiányjelzések azonban inkább a további kutatási irányokat, semmint a vállalkozás érdemi korlátait teszik láthatóvá: a válogatás jelzi, hogy Brunsvik Teréz alakja a magyar neveléstudomány számára ma már nem kizárólag emlékezeti hivatkozási pont, hanem a koragyermekkori nevelés történetének újrendezését ösztönző hermeneutikai kihívás is.

A kötet egészét tekintve megállapítható, hogy a Brunsvik Teréz örökében című kötet a hazai neveléstörténeti kutatás egyik fontos, részben újraértelmező referenciapontjaként értelmezhető, jelentős hozzájárulást nyújt a magyar neveléstörténet azon törekvéseihez, amelyek a koragyermekkori nevelés intézményesülését a gyermekkép, a női szerepek és a társadalmi-kulturális kontextus összefüggésében kívánják vizsgálni. A tanulmányok forráskezelése, eszmetörténeti érzékenysége és több esetben mikrohistóriai perspektívája meggyőzően támasztja alá azt az értelmezési javaslatot, amely Brunsvik Terézt a hazai óvodatörténet kiemelt, de egyúttal újraértelmezendő alakjaként pozicionálja, mely elsősorban neveléstörténeti és óvodapedagógiai témákkal foglalkozó kutatók, doktoranduszok, valamint a koragyermekkori nevelés történetét tárgyaló egyetemi kurzusok hallgatói számára kínál jól hasznosítható, elméletileg megalapozott szövegkorpuszt.